

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.16.29>

СУТНІСТЬ ТА СКЛАДНИКИ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Тулянцева Валерія Андріївна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного,
господарського та екологічного права
(Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, Україна)

У науковій статті зазначено, що побудова соціальної держави передбачає створення певних умов, у межах яких забезпечуються соціально-економічні права людини й громадянина. Наголошено, що подальша розбудова української державності та утвердження України як соціальної держави безпосередньо пов'язується з реформуванням системи публічних фінансів країни загалом і системи позабюджетних цільових фондів зокрема. Підкреслено, що наявність фінансових ресурсів детермінує рівень ефективності реалізації моделі соціальної та економічно розвинутої держави. Визначено, що саме завдяки акумуляції коштів у власності держави й територіальних громад та формування публічних фондів можливим є існування самої держави. Розглянуто підходи до визначення поняття «фінанси». Установлено, що фінанси – це економічні відносини, які виникають у процесі розподілу й перерозподілу вартості валового внутрішнього продукту та частини національного доходу; мають грошовий характер; є планомірними; забезпечують реалізацію публічного інтересу; є динамічними (передбачають рух грошових коштів у відповідних напрямках, а саме: акумулювання, розподіл і використання, при цьому такий рух коштів опосередковує утворення фондів); реалізуються з метою функціонування фондів, коштами яких забезпечується реалізація завдань і функцій держави та територіальних громад. Підкреслено, що публічність – це перманентна властивість сукупності саме тих економічних відносин, які є фінансами. Як висновок обґрунтовано, що фінансова система розкриває зміст фінансів і становить органічну сукупність фінансових відносин, урегульованих фінансово-правовими нормами, шляхом реалізації яких відбувається формування, розподіл і використання коштів публічних фондів. Такі фінансові відносини групуються за критерієм однорідності, чим набувають якості інституту (ланки).

Ключові слова: позабюджетний державний цільовий фонд, Пенсійний фонд України, публічний фонд, фінансова система, фінансово-правове регулювання, фінанси, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування України, фонд.

ESSENCE AND COMPONENTS OF THE FINANCIAL SYSTEM

Tuliantseva Valeriia Andriivna,
Candidate of Juridical Sciences,
Senior Lecturer at the Civil, Commercial
and Environmental Law Department
(National Technical University "Dnipro
Polytechnic", Dnipro, Ukraine)

The scientific article states that the construction of the welfare state involves the creation of certain conditions within which the socio-economic rights of man and citizen are ensured. It is emphasized that the further development of Ukrainian statehood and the establishment of Ukraine as a welfare state is directly related to the reform of the public finance system of the country in general and the system of extra-budgetary trust funds in particular. It is emphasized that the availability of financial resources determines the level of efficiency of the model of socially and economically developed state. It is determined that the existence of the state itself is possible due to the accumulation of funds owned by the state and territorial communities and the formation of public funds. Approaches to the definition of "finance" are considered. It is established that finance is an economic relationship that arises in the process of distribution and redistribution of the value of gross domestic product and part of national income; have a monetary nature; are planned; ensure the realization of the public interest; are dynamic (provide for the movement of funds in the relevant areas, namely the accumulation, distribution and use, with such a movement of funds mediates the formation of funds); are realized for the purpose of functioning of funds by means of which realization of tasks and functions of the state and territorial communities is provided. It is emphasized that publicity is a permanent property of the set of economic relations that are finance. Given the legal position of the European Court of Human Rights, the evaluative nature of the definition of the concept of public interest was stated. In conclusion, it is substantiated that the financial system discloses the content of finance and is an organic set of financial relations governed by financial and legal norms, through the implementation of which is the formation, distribution and use of public funds. Such financial relations are grouped by the criterion of homogeneity, which acquires the qualities of the institution (link).

Key words: Compulsory State Social Insurance Fund of Ukraine against unemployment, Deposit Guarantee Fund of individuals, extra-budgetary state trust fund, finance, financial and legal regulation, financial system, fund, Pension Fund of Ukraine, public fund, Social Insurance Fund of Ukraine.

Постановка проблеми. Фінансове забезпечення реалізації конституційних вимог розбудови соціальної держави є безумовною гарантією успішності її реалізації. Виконання соціально-економічних зобов'язань української держави вимагає оптимізації механізмів їх гарантування. Соціально-економічна та політична криза, що триває в Україні, виявила неспроможність позабюджетних державних цільових фондів належним чином забезпечувати реалізацію державних зобов'язань у сфері пенсійного й соціального забезпечення, гарантування виплат за банківськими депозитними рахунками, підтримку підприємництва, охорону довкілля та інших сфер розвитку суспільства, що є не менш важливими. Подолання проблеми низького рівня ефективності національної фінансової системи є неможливим без оптимізації діяльності цільових позабюджетних фондів України.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичним підґрунтям наукової статті стали праці таких науковців – представників вітчизняної та зарубіжної фінансово-правової

доктрини, як Є.О. Алісов, Д.О. Білінський, І.В. Біт-Шабо, Д.В. Вінницький, Л.К. Воронова, Д.О. Гетьманцев, О.О. Дмитрик, О.Б. Зайчук, Л.М. Касьяненко, Д.А. Кобильнік, А.Т. Ковальчук, А.Т. Комзюк, І.Є. Криницький, М.П. Кучерявенко, О.А. Лукашев, О.В. Макух, Н.Ю. Мелян, А.О. Монаєнко, О.А. Музика-Стефанчук, А.С. Нестеренко, А.А. Нечай, С.О. Ніщимна, О.А. Ногіна, О.П. Орлюк, М.О. Перепелиця, З.І. Перошук, Н.Ю. Пришва, Ю.А. Ровинський, Г.В. Россіхіна, Л.А. Савченко, А.О. Селіванов, О.О. Семчик, Є.М. Смичок, О.В. Солдатенко, К.О. Токарева, Н.І. Хімичева, О.І. Худяков, В.Д. Чернадчук, Н.Я. Якимчук та інші. Отже, теоретичне підґрунтя наукової роботи становлять розробки вітчизняних і зарубіжних науковців, які висвітлюють різні аспекти функціонування фінансової системи.

Метою дослідження є визначення сутності та складників фінансової системи України.

Виклад основного матеріалу. Запровадження фондової форми фінансових ресурсів є гарантією задоволення потреб суспільства через акумуляцію фінансових ресурсів [1, с. 13]. При цьому С.В. Запольським наголошується, що «система фінансових фондів виникає як результат використання державою фінансових методів перерозподілення суспільного продукту. Фінансові фонди <...> акумулюють здатність грошей бути засобом накопичення. Водночас накопичення державою принципово відрізняється від накопичення підприємствами та іншими учасниками суспільного виробництва як за механізмом його здійснення, так і за економічним результатом. Мобілізація коштів у державні фінансові фонди полягає у владному втручанні держави у сферу майнових відносин, що переслідує мету реалізації власного майнового інтересу – утворення грошових накопичень, що перебувають у користуванні держави» [2, с. 41].

Функціонування фондів забезпечує внормований обіг грошових коштів (їх акумуляцію, використання та розподілення), що є базисом для забезпечення перерозподілу валового суспільного продукту, що своїм результатом має задоволення публічного (соціального) інтересу. Фінансова система є складником економічної. При цьому системою є множинність пов'язаних між собою елементів, що втілюються в певній формі впорядкованості за визначеними критеріями, здатними встановити її сутність [3, с. 109].

Елементи системи взаємозумовлюють один одного, є пов'язаними один з іншим. Характер взаємозв'язків елементів системи не завжди свідчить про їх взаємозалежність [4, с. 63]. Отже, фінанси за своїм змістом охоплюють сукупність взаємопов'язаних відносин, які шляхом їх інтеграції забезпечують реалізацію певних функцій. Вони передбачають рух грошових коштів у відповідних напрямках, а саме: акумулювання, розподіл і використання, при цьому такий рух коштів опосередковує утворення фондів. Правова природа публічних фондів визначається з урахуванням змісту публічного інтересу, який полягає у задоволенні відповідних потреб людини, що визначають сутність соціальної й економічно розвиненої держави. Отже, для з'ясування змісту фінансів використовується поняття «фінансова система». Важливо, що ми не протиставляємо такі поняття, як «фінанси» і «фінансова система», адже вважаємо, що використання останнього позначає внутрішнє структурування, внутрішній зміст фінансів [5, с. 48–49].

О.О. Дмитрик зазначає, що попри наявність багаторівневості фінансової системи, сфер діяльності та застосування різних специфічних форм і методів створення, розподілу, перерозподілу і використання грошових коштів в кожній окремій ланці, вона за своєю сутністю є цілісним «організмом», адже походить від єдиного джерела ресурсів усіх ланок цієї системи – національного доходу [6, с. 84]. Такий висновок ученої необхідно підтримати та врахувати в подальших наукових розробках.

Спірним убачається висновок щодо визначення сутності фінансової системи, до якого дійшла В.В. Коваленко. Ученою фінансова система розглядається як сукупність урегульованих фінансово-правовими нормами окремих ланок фінансових відносин і фінансових установ, за допомогою яких держава формує, розподіляє і використовує централізовані й децентралізовані грошові фонди [7]. Хибність такого підходу проявляється у виокремленні вченою рівнів фінансових відносин. Уважаємо, що класичною формою фінансових відносин є їх трьохелементна структура, до складу якої входять суб'єкти, об'єкти та зміст.

О.О. Олійник визначає фінансову систему як сукупність різноманітних сфер і ланок фінансових відносин, у процесі яких утворюються і використовуються централізовані й децентралізовані фонди фінансових (грошових) ресурсів [8]. Варто підтримати вчену в запровадженні синонімічного розуміння категорій «фінанси» і «фінансова система».

Д.О. Білінський здійснив систематизацію наявних підходів до визначення структурних елементів фінансів як системної категорії, при цьому обґрунтував доцільність виокремлення таких концепцій розуміння її сутності, як фондова (диференціація фондів коштів, що обслуговують рух публічних грошей), суб'єктна (виділення органів, за якими закріплюються повноваження з управління відповідною структурною одиницею), інституціональна (передбачає виокремлення окремих інститутів фінансово-правової галузі), стадійна (регулювання руху публічних фондів грошових коштів) [4, с. 103–104].

Ученим зазначається, що позабюджетні фонди за своїм функціональним призначенням, метою та джерелами формування функціонують із метою задоволення суспільних інтересів [4, с. 50].

Особливо важливим у цьому сенсі є уникнення виникнення ситуації ототожнення позабюджетних грошових фондів та фінансів підприємств, як зазначає Г.В. Россіхіна та О.О. Головашевич. Учені обґрунтовано визначають, що фінанси підприємств становлять основу децентралізованих фінансів. При характеристиці фінансів підприємств як ланки фінансової системи необхідно враховувати, що вони характеризуються публічним змістом і регулюванням. Однак фінанси недержавних підприємств є складником фінансової системи лише через реалізацію імперативних обов'язків щодо формування державних грошових фондів (такими є, наприклад, фінансові ресурси підприємств-платників податків)» [9, с. 175].

Висновки. Таким чином, фінансова система визначає зміст фінансів і становить органічну сукупність фінансових відносин, урегульованих фінансово-правовими нормами, шляхом реалізації яких відбувається формування, розподіл і використання коштів публічних фондів. Фінансові відносини щодо створення і функціонування позабюджетних цільових фондів поділяються на фінансові відносини державних фондів, фінансові відносини місцевих фондів та фінансові відносини позабюджетних фондів.

Список використаних джерел:

1. Саттарова А.А. Фонд как институт в финансовом праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 20 с.
2. Запольский С.В. Дискуссионные вопросы теории финансового права : монография. Москва : РАП – Эксмо, 2008. 160 с.
3. Афанасьев В.Г. Системность и общество. Москва : Политиздат, 1980. 368 с.
4. Білінський Д.О. Правова природа публічної фінансової системи України (методологічний аспект) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2017. 445 с.

5. Тулянцева В.А. Фінансово-правове регулювання діяльності позабюджетних державних цільових фондів в Україні : дис д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2015. 421 с.
6. Дмитрик О.А. Содержание и классификация финансовых правоотношений: монография / под. ред. Н.П. Кучерявенко. Харьков : Легас, 2004. 160 с.
7. Коваленко В.В. Реформування та стратегічний розвиток фінансової системи України. *Scientific Journal «ScienceRise»*. 2015. № 2 /3 (7). С. 43–46.
8. Олійник О.О. Економічна сутність фінансової системи з погляду вітчизняної та західної науки. *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. 2013. № 4. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2011_3_1/093-098.pdf
9. Фінансове право : підручник / М.П. Кучерявенко, Д.О. Білінський, О.О. Дмитрик та ін.; за ред. М.П. Кучерявенка. Харків : Право, 2013. 400 с.